

Manzum Dinî- Kahramanlık Hikâyeleri Bağlamında Hz. Ali İle Kahkaha Sultan Cengi

NURSEL UYANIKER*

In The Context of Religious-Poetic Stories of
Heroism The Struggle of Hz. Ali With
Kahkaha Sultan

ÖZET

Türk edebiyatında Hz. Ali'nin savaşlarını ve onun kahramanlıklarını anlatan mesnevî tarzında pek çok hikâye yazılmıştır. Bunlar içerisinde müstakil olarak Hz. Ali'nin Kahkaha Sultan ile yaptığı savaşı konu edinen kıssa da vardır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Millî Kütüphane ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere 3 nüshası tespit edilmiştir. Bu çalışmada tespit edilebilen bu üç yazma nüsha ele alınmış olup bunlardan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T811-311 numarada yer alan metnin okunuşu transkripsiyonlu olarak en sonda verilmiştir. Çalışmanın sonunda verilen transkripsiyonlu metin üzerinde mesnevî tarzındaki hikâyenin konusu, motifleri, anlatım özellikleri üzerinde durulmuş ve Türk folklorunda Hz. Ali'nin kahramanlığı ekseninde, kahramanlık hikâyelerinin işlevi ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Halk hikâyeciliği, Hz. Ali, Kahkaha Sultan, Stith Thompson; Motif Index of Folk Literature, B. K. Malinowski-İşlevsel Halkbilimi Kuramı.

ABSTRACT

Turkish literature describing Imam Ali's exploits of the battles prophet and his many story was written in the style of a masnavi that goes by. These are detached in his war Ali with Kahkaha Sultan as a subject there is also acquiring the parable. Turkish Istanbul University Library Manuscripts Division, Ankara-Milli Library and Istanbul-Süleymaniye Library has been found to be 3 in the copy. In this study, the three write Turkish Istanbul University Library Manuscripts of these by reading Section at the end of text located at T811-311 will be given. The study issued at the end of this text is the subject of the story, the masnavi style motifs, the lecture will focus on the features and Turkish folklore Hz. Ali heroism axis, heroic stories function will be discussed.

KEYWORDS

Folk's story, Hz. Ali, Kahkaha Sultan, Stith Thompson; Motif Index of Folk Literature, B. K. Malinowski-Function Folklore Theory.

* Yard. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (nuyaniker@marmara.edu.tr).

I. GİRİŞ

Yiğitlik, sevgi, barış ve cömertlik sembolü olan Hz. Ali ve onun nesli; fütüvvetnâme, cenknâme, hâverânnâme, menkıbe ve halk hikâyelerine konu olan bir kahramanlık sembolüdür. Fizikî ve ahlâkî kahramanlığın bir modeli olan Hz. Ali, aynı zamanda geniş bir coğrafi bölgenin İslamlaştırma sürecinin de önemli bir tezahürüdür.

1. Manzum Dinî-Kahramanlık Hikâyeleri

Destan kahramanı, bir toplumun içinden çıkmış ve çıktığı o toplumun bütün iyi taraflarını üzerinde toplayan millî bir kahramandır. Türk destan kahramanı, İslamiyet'in kabulünden önce savaşlarını cihan hâkimiyeti mefkûresi-kızıl elma ülküsüyle yapmakta iken; İslamiyet'in resmî olarak kabulünden sonra ise ilâ-yı kelimetullah uğruna yapmıştır. İslamiyet öncesi Alplik kavramı, İslamiyet sonrası yerini Eren-Alperen kavramlarına bırakmış ve toplum ideal-kahraman tipini kendi inancına göre şekillendirmiştir. Türler arası geçişte de destan kahramanı yerini, destansı-dinî hikâyeye kahramanına bırakmıştır. Alpliği bir kurtuluş ideali olarak kabul eden Türk muhayyilesi, İslamiyet sonrası kahraman tasavvurlarında Ali b. Ebû Tâlib'in yiğitliği de eklenince Türk-İslam kahramanı olarak onu ayrıcalıklı bir kimlik olarak ele almıştır. Bu bağlamda Ali ile ilgili anlatılar; onun tarihi şahsiyetinden¹ çok, halk kimliği (efsanevî/ menkıbevî hayatı) üzerinde durulmak sûretiyle işlenmiştir.

¹ Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî'nin, hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (M.600) Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir. Babası, Hz. Muhammed'in amcası Abdülmuttalib b. Hâşim Ebû Tâlib; annesi ise Fâtma bint Esed b. Hâşim'dir. Ebû Tâlib'in en küçük oğludur. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Muhammed, amcası Ebû Tâlib'in yükünü hafifletmek için onu himayesine almış, Ali b. Ebû Tâlib beş yaşından itibaren hicrete kadar onun yanında büyümüştür. Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. Ali; Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün savaşlara katılmış, bu savaşlarda Hz. Muhammed'in sancaktarlığını yapmıştır. Ali b. Ebû Tâlib'in hicretten önceki hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. Ancak hayatı, menkıbevî ve efsanevî rivayetlerle örülü şii kaynaklarda doğumundan itibaren ve kerametlerle dolu olarak anlatılır (Fırlı 1989: II/371-374).

Türk edebiyatı dairesinde teşekkül eden dinî destanların kaynağı, 8. yüzyılda İbni İshak'ın Siretü'n-Nebi isimli eserine bağlanmaktadır. 12. ve 13. yüzyıllarda, dinî-destânî eserler tercüme, nakil ve değiştirilip varyantlaşma yoluyla Türk diline mâlolmuştur (Kocatürk 1967: 97). Manzum cenknâmeler, mesnevî tarzında yazılmış olmakla beraber vezin itibariyle çoğunlukla mesnevîde kullanılan aruz kalıbına uygunluk göstermez. Nitekim bu makalenin konusu olan Hz. Ali ile Kahkaha Sultan cengini anlatan mesnevî tarzındaki hikayenin üç manzum metninde de aruz kalıbına tam olarak uyulmadığı görülmektedir.

2. Folklorik Eserler Bağlamında Hz. Ali Hikâyelerinin İşlevleri

Bağlam merkezli halkbilimi kuramlarından olan işlevsel halkbilimi kuramının kurucularından birisi Bronislaw K. Malinowski (1884-1942)'dir. Malinowski folklorik eserlerin birden fazla işlevlerinin olduğunu savunur. İşlevsel kurama göre metnin kendi, tepki gösterecek bir izleyici kitlesine sunulmaz ya da icra edilmezse anlamsızdır. Bu nedenle de Malinowski "Şüphesiz metin önemlidir fakat bağlamsız metin ölüdür" (1926) demektedir. Kısaca, işlevsel kurama göre icra edilen bir folklor unsurunun onu anlatan ve dinleyende oluşturduklarının niteliğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. (Çobanoğlu 2002: 235) Buradan hareketle Hz. Ali hikâyelerinin halk arasında okunmak üzere yazıldığını ve bu eserlerin birtakım işlevlerinin olduğunu söylemek gerekmektedir.

Ali b. Ebî Tâlib ile Kahkaha Sultan metninden yola çıkarak, Hz. Ali hakkında yazılmış olan cenknâmelerin sayıca fazla oluşunu, Türk halkının gönlündeki Ali sevgisini ve bu bağlamda yazılı metinlerin toplumsal işlevini şu şekilde maddeleştirebiliriz:

1. *İslâmî ahlâk sistemi oluşturmak*: Anadolu Türk devletinin kuruluş dönemlerinden itibaren, idealize edilmiş örnek insan tipini topluma sunarak İslâmî bir ahlâk sistemi oluşturmaktır.

2. *Halkı bilgilendirmek*: Yeni Müslüman olan Türk halkına tasavvufu öğretmek amacıyla kaleme alınan eserlerin yanı sıra tekke çevresinde oluşmuş anonim mahiyetteki eserler de halkı, iki koldan bilgilendirmektedir. Böylelikle topluma; dinî-ahlâkî, tarihi bilgi vererek insanları şuurlandırır. Bu tarz dinî-kahramanlık metinleri, örneğin Ali'nin dinî ülkü için yaptığı fedakârlıkları da yaşatmaktadır.

3. *Halk kahramanı oluşturmak*: Bu metinde Hz. Ali, Müslüman halkı koruyan, yiğit, zeki, Allah'ın yardım ettiği kutsal kişi ve bir halk kahramanı olarak anlatılmaktadır. Türk kültüründe İslâmiyet öncesi "Alp" tipi, İslâmiyet sonrası "Alperen" tipine dönüşerek dinî bir misyon kazanmıştır. Türk edebiyatında dinî bir kahraman olarak ele alınan Ali; divan edebiyatında ilmi ile; halk edebiyatında ise daha çok yiğitliği ile ele alınıp çokça işlenmiştir.

4. *Moral kaynağı oluşturmak*: Bu tarz dinî-kahramanlık metinleri, destanın doğasında olan millîlik ve gaza ruhunu bünyesinde taşıdığı için; okuyan, söyleyen ve dinleyen her kesimden insanın moralini yüksek tutmasını ve kendine güven duymasını sağlamıştır.

5. *Eğitim işlevi*: Geçmiş kahramanların bu şekilde yaşatılması sayesinde, dinî ve millî hedefler de fertlere özendirilmekte ve motivasyonlarını sağlamaya yönelik bir eğitim işlevi görmektedir.

II. Hz. Ali İle Kahkaha Sultan Cengini Anlatan Manzum Metinlerin Nüshaları Ve Hikâyenin Özeti

1. Hikâyenin Nüshaları

Kışsa-i Kahkaha Ğazâvât-ı Hazret-i 'Ali (Kerrema'llâhu Vechehu) başlığını taşıyan manzum metin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T811, numara 311'de 70^b-84^b varakları arasında kayıtlıdır. 84 varak olan bu mecmua kahverengi meşin ciltli, abâdi kâğıda okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Her varakta 21 satır olup kim tarafından ve ne zaman istinsah edildiğine dair bir kayıt yoktur.²

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan *Kışsa-i Kahkaha Ğazâvât-ı Hazret-i 'Ali* metni, mesnevi tarzında, Eski Anadolu Türkçesinin ilk mesnevilerinde çok kullanılan ve 11'li hece veznine benzeyen;

² Aynı yazmanın 60^b-70^b varakları arasında da *Ğazâvât-ı Kışsa-i Muğaffa' Hazret-i 'Ali (Kerrema'llâhu Vechehu) Cengidür* başlıklı ve toplam 225 beyitlik başka bir bölüm daha vardır. Toplam 84 varak olan bu mecmuanın 53 varağında *Kışsa-i Yusuf* mesnevisi de yer almaktadır. *Kışsa-i Yusuf* mesnevisi için bkz. Leyla Karahan; *Erzurumlu Darîr-Kıssa-i Yusuf (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 431s.

“Fâilâtün, fâilâtün, fâilün” vezniyle yazılmıştır. Ancak metinde çok defa vezin bozuklukları görülmektedir. Bu nüshada yer alan Hz. Ali ile Kahkaha Sultan Cengi'nin başka bir nüshadan kopyalandığı tahmin edilmektedir.

İkinci yazma, Ankara-Millî Kütüphane'de, 06 Mil Yz A 9969 numara kayıtlı olan, 1^a-18^a varakları arasında toplam 18 varaklık müstakil bir eser olup *Hazâ Kitâb-ı Hazret-i 'Ali Kahkaha İle Cidâl* ismiyle kaydedilmiştir. Kahverengi ince deri kaplı cildi olan, krem rengi üç ay fligranlı kağıda yazılmış bu metin, kenarları rutubet lekeli, okunaklı bir nesih hat ile yazılmıştır. Her varığında 17 satır olan bu metnin kim tarafından ve ne zaman istinsah edildiğine dair bir kayıt yoktur. Yazma, cenknâmelerde yaygın olarak görülen bir bitirişle;

“Dilimüz işbu ma'nâyı söyledi
Ma'ni-i ehl bilür sözüñ kaymağın
Nādân-ı ehl bilmez Haqquñ hikmetin
Hudâ rahmet itsün gâzilere
Hem okıyan yazana diñleyenlere
Yazana virsün çalab hadsüz şevâb
Söz budur vallâhi a'lem bi's-şevâb
Fâ'ilât fâ'ilât Muhammed Muştafâ rây şalavât”³

bitirilmiştir. Metnin sonunda geçen “fâilât fâilât fâilât” kalıbı metnin vezni değildir. Metin aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbına daha çok uymaktadır.

Üçüncü nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez bölümünde 3839/1 numarada *Hazâ Dâsitân-ı Kahkaha* başlığıyla yer almaktadır. Nesih hat ile yazılmış bu eser, toplamda 95 varak olup 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, bu çalışmada esas alınan *Hazâ Dâsitân-ı Kahkaha*'dır. *Dâsitân-ı Kahkaha*, 1^a-23^a varakları arasında olup her varak 13 satırdan müteşekkildir. Bu yazmanın birinci bölümünün sonunda (23^a), müstensihinin Mus-

³ *Hazâ Kitâb-ı Hazret-i 'Ali Kahkaha İle Cidâl*, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9969, vr. 17^b-18^a

tafa Efendi olduğu bildirilmiş ve istinsah tarihi de h. 1222/ m.1807-1808 olarak kayıtlanmıştır.⁴

Kahkaha Cengi, Saadettin Buluç tarafından 14. yüzyılda yazıldığı kabul edilen cenknâmelerden birisidir (Buluç 1964: 11-22). Agah Sırrı Levend de *Kahkaha Cengi*'nin 14. yüzyılda yazılmış olduğunu kabul eder. *Kahkaha Cengi*'nin en eski nüshası, dil özellikleri itibariyle İstanbul Üniversitesi nüshasıdır. Eserin yeniden istinsah edildiği düşünülürse, en geç 14. yüzyılda kaleme alındığını söylemek mümkündür (Çetin 1997: 49).

Bu çalışmada dil özellikleri itibariyle en eski olduğu düşünülen, İstanbul Üniversitesi nüshası esas alınmış, bu nüshanın transkripsiyonlu metni, çalışmanın sonunda verilmiştir. İstanbul Üniversitesi nüshasından, İsmet Çetin *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri* isimli eserinde bahsediyorsa da zikredilen eserde hikâyenin yalnızca özeti verildiği için burada konu daha geniş bir şekilde ele alınmıştır.

2. Hikâyenin Özeti

Manzum hikâye, tevhid bölümüyle bir girişten sonra; Hz. Muhammed'in meşid yanında sahâbeler ile sohbet ettiği sırada ağlamakta olan bir gencin gelerek hâlini arz etmesiyle başlar. İki günlük yoldan gelen bu genç ve Müslüman olan yetmiş kabile, Beni Alke kalesinin sultanı Kahkaha isimli melundan eziyet görmektedirler. Kahkaha Sultan, yüz bin askeriyle Müslüman halkın cümlesine eziyet etmekte, öldürmekte, sağ kalanları kadın-çocuk demeden esir etmekte ve illerini yakıp yıkmaktadır. Hz. Muhammed bu duruma çok üzüdür ve bu Müslümanlara yardım etmek üzere gönüllü olan; Hâlid bin Velîd, Sa'd bin Ebû Vakkâs ve İbn-i Sa'îd isimli sahâbeden üç yiğit kişiyi ve bin askeri Kahkaha Sultan üzerine gönderir. Haberi alan Kahkaha Sultan, ordusunu toplar ve kale önünde iki ordu karşılaşırlar. Meydana çıkan İbn-i Sa'îd kendine uygun bir er

⁴ *Hazâ Dâsitân-ı Kahkaha*, müstensih: Mustafa Efendi, h.1222/ m.1807-1808, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez- 3839/1, 95vr.; 1-23vr. arası *Dâsitân-ı Kahkaha*; 24-50vr. arası *Manzume-i Mi'rac-ı Şerîf*; 51-62vr. arası *Dâsitân-ı İbrahim*; 63-64vr. arası *İlahi Dâsitân-ı Güvercin*; 64-68vr. arası *İlahi Dâsitân-ı Geyik*; 69-95vr. arası *Fatihâ Tefsiri ve Havassı ile Bazı Hadisler Şerhi* yer almaktadır.

ister. Karşısına çıkan yiğitleri bir bir öldürür. Kahkaha'nın askerleri dört yandan saldırıya geçerler ve neticede üç sahâbeyi esir ederler. Kaçan askerler Medine'ye giderek olan biteni Hz. Muhammed'e bildirirler. Bu haber üzerine Hz. Muhammed kaygılı bir şekilde otururken, Ali gelir ve sahâbeleri kurtarmak için izin ister. Allah, Cebrâil aracılığıyla Ali'nin kale üzerine gitmesini ve muzaffer olacağını bildirir. Yirmi sahâbe, sandık içerisine girerler ve on deve yükü ile Ali, Beni Alke kalesine gider. Kahkaha'nın veziri Mukâtil, kalenin önüne gelince yükünü boşaltan Ali'nin kim olduğunu öğrenmek üzere gelir. Ali'yi tanıyan vezir, canını kurtarmak için Müslüman olur ve Ali ile bir anlaşma yapar. Kahkaha Sultan, Ali'nin bir silahşör olduğunu öğrenince adamlarından iki yüz kulunu talim öğrenmeleri için Ali'ye gönderir. Bu iki yüz yiğit bir gece rüyalarında Hz. Muhammed'i görürler ve hepsi birden Müslüman olurlar. Aradan zaman geçer ve Ali'nin marifetini gösterme zamanı gelir. Ali ve öğrencileri hünerlerini gösterirler. Çok memnun kalan Kahkaha, Ali'nin karşısına Kara Zengi ünvanlı pehlivanını çıkarır. Ali, Kara Zengi pehlivanı Zülfikâr kılıcıyla ikiye böler. Kara Zengi'nin ölümü Kahkaha'yı derinden üzer. Kahkaha Sultan neşesi yerine gelsin diye sahâbeleri saklı oldukları zindandan aldırarak Ali'nin karşısına çıkarttırır. Ali, bir hileyle sahâbelere at ve giyim verdirtir ve sonrasında kendi kimliğini açıklayınca büyük savaş başlar. Savaşı kaybetmek üzere olan Kahkaha tam kaçacakken adamlarından biri bir hile düşünür. Neftzenler, savaş meydanındaki Ali'yi zehirli kılıçla vururlar. O dakika Ali'ye ilahi bir ses gelir ve Fâtiha sûresini okuması istenir. Ali, Fâtiha sûresini okuyunca iyileşir ve Zülfikârı ile Kahkaha Sultan'ı öldürür. Mukâtil'i Beni Alke kalesine Sultan yapan Ali, ganimetlerle birlikte Medine'ye döner. Ganimetler paylaşılır, neticeden Hz. Muhammed ve tüm Müslümanlar memnun kalırlar. Hikâye, yazana, okuyana ve dinleyene dua ile biter.

III. Metnin Folklorik Unsurlar Bakımından İncelenmesi

Bu çalışmanın sınırları kısıtlı olduğu için burada metin folklorik unsurlarının tamamı değil yalnızca atasözleri, deyimler ve motifleri bakımından incelenmiştir. Burada amaç metnin halk kültürü açısından ne kadar zengin olduğunu göstermektir. Çalışmada ele alınan bazı folklorik

unsurlar için; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T811, 311 numarada yer alan *Kışşa-i Kahkaha Ğazâvât-ı Hazret-i 'Ali (Kerrema'llâhu Vechehu)*, isimli yazma nüsha esas alınmıştır.

1. Atasözleri

a) *At iyisi tartağından od çıkar:* Bu atasözünde geçen “tartaşmak” kelimesinden hareketle; atın iyisinin savaştaki maharetinden, mücadelesinden belli olacağı söylenmek istenmiştir. (83^a)

b) *Baş gidince ayak durmaz:* Ali ile Kara Zengi karşılaşmasında; Ali, Kara Zengi pehlivanı Zülfikârını çekerek ikiye böler. Bu atasözü, metinde Kara Zengi'nin gövdesinden ayrılan başını anlatmak için kullanılmıştır. (84^a)

c) *Beğ-erenler vuruşundan bellidir:* Bu atasözünde; Alp-eren savaşçıların karakterleri gibi dövüşçülüklerinin de sağlam olduğu anlatılmak istenmiştir. Hamâsî duyguları ifade etmektedir. (83^a)

d) *Erlük ondur dokuzu hiledir:* Bu atasözünde; yiğit kişinin kurnazlığı vurgulanmıştır. Er kişi maharetlidir ve zekası sayesinde hile ile aldatarak da sonuca ulaşabilir. Hikâyede Ali, Beni Alke kalesine girebilmek için 20 yiğidini sandıklara gizlemiş ve Kahkaha Sultan'ı kandırarak onun iki yüz adamını kendi tarafına çekmiştir. (72^b)

e) *Hayr edenler hayra ulaşır Şer idenin ayağına dolaşır:* Bu atasözünde; “kötülük eden kötülük bulur, hak eden hak ettiğine kavuşur” demek istenmiştir. Hikemî tarzda, ahlâkî öğüt veren bir söyleyişe sahiptir. (74^b)

f) *Yük gününde kaçmak erlikdendir Kaçmasa neylese dirlikdendir:* Bu atasözü, günümüzde halk arasında kullanılan “Delikanlılığın onda dokuzu kaçmaktır” sözünü hatırlatmaktadır. Hikâyede öldürülmek korkusu taşıyan Kahkaha Sultan, canını kurtarmak için kaçmayı düşünmektedir, bu sözle can korkusu duyan insanın haklı düşüncesi anlatılmak istenmektedir. (83^a)

2. Deyimler

a) Aklı başına gelmek: Bu deyim; bir kimsenin, davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulması mânâsına gelmektedir. Hikâyede Ali, kendisini tanıyan ve Kahkaha Sultan'a haber vermekle tehdit eden Mukâtil vezirin boğazına hançerini dayayınca, vezirin aklı başına gelmiş ve kelime-i şahâdet getirerek Müslüman olmuştur. (75^b)

b) Aman vermemek: Rahat vermemek; göz açtırmamak anlamında kullanılan bu deyimle, Ali'nin düşmanlarına göz açtırmadığı, kahramanca dövüştüğü anlatılmak istenmiştir. (79^a)

c) At salmak: Bu deyim; asker göndermek, savaşmak üzere meydana çıkmak anlamlarına gelmektedir. Metinde destansı ruhun ağır bastığını ve kelimelerin bu ruhu yansıttığını söylemek mümkündür. (73^a)

d) Baş kesip kan dökmek: Bu deyim metinde, kişinin bir dava uğruna adam öldürmesi anlamına gelmektedir. Savaşçılar, savaş meydanında baş kesip kan dökerek emellerine ulaşmaya çalışırlar. (76^a)

e) Bu yolda baş yitirmek: Günümüzde "Başını ortaya koymak" olarak kullanılan bu deyim; canını feda etmek, ölümü göze almak mânâlarında kullanılmaktadır. Başta Ali olmak üzere tüm sahâbeler ve Müslümanlar İslâmiyet uğruna canlarını vermekten çekinmemektedirler. Hikâyede de toplumsal ve dinî ülkü uğruna yapılan savaşlar konu edilmiştir. (72^a)

f) Dile getirmemek: Ağıza almamak, söylememek, anlatmamak anlamlarında kullanılan bu deyim; Beni Alke kalesinde zindana atılan üç sahâbenin durumu hakkında kimsenin bilgi vermediğini, konuşmadığını anlatmak için kullanılmıştır. (76^a)

g) Diş bilemek: Bu deyim; (birine) kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak mânâsında kullanılmıştır. Kahkaha Sultan, Hz. Muhammed'in askerine karşı kötülük düşünmekte ve bu orduyu yenilemek için her türlü fırsatı değerlendirmektedir. (77^b)

h) İşli işinel evli evine gitmek: "Evli evine, köylü köyüne gitmek" olarak da bilinen bu deyim; herkesin yaptığı işe geri dönmesi, hayatın kaldığı yerden devam etmesi anlamında kullanılmıştır. Hikâyenin so-

nunda ganimetler gaziler arasında paylaşılır ve herkes memnun bir şekilde hayatlarına devam eder. (77^a, 84^b)

ı) *İki gözünden öpmek*: Bu deyim; çok sevinmek, müjdeli bir haber almak anlamlarına gelmektedir. Ali, sahâbelerin ölmediğini öğrenince, vezir Mukâtil'in iki gözünden öper. (76^a)

i) *İman getirmek*: “İmana gelmek” olarak da kullanılan bu deyim; hak dini kabul etmek; kelime-i şahâdet getirmek mânâlarında kullanılmaktadır. (71^a, 76^a)

j) *Kendi elinle (kendi) yüreğini şişlemek*: “Kendim ettim kendim buldum”, “Kendi eliyle kendisini ateşe atmak” olarak da kullanılan bu deyim; bile bile tehlikeli bir işe girişmek anlamına gelmektedir. Kahkaha Sultan, kendi eliyle Ali'ye askerlerini emanet etmiş ve yine kendi rızasıyla sahâbelere at ve silah verdirtmiştir. (82^a)

k) *Kılıç çalmak*: Kılıçla savaşmak anlamında kullanılmıştır. (73^a)

l) *Tatlı candan ayırmak*: Ruhunu teslim etmek, ölmek anlamında kullanılmıştır. (76^a)

m) *Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak*: Bir başka deyişle; “Fincancı katırlarını ürkütmek”, “Uyuyan devi uyandırmak”...vb. olarak da söylenebilecek olan bu deyim; (istemeden) bir kimseyi ürkütmek; dikkatini (istemeden) ansızın bir yöne çekmek gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır. Sahâbeler, Kahkaha Sultan'a karşı savaş aletlerini hazırlayınca uyuyan yılanın kuyruğuna basmış olurlar, maksadı anlayan Kahkaha Sultan sahâbelerin üzerine dört bir yandan saldırır. (72^b)

n) *Yeryüzünü pamuk gibi atmak*: “Hallaç pamuğu gibi atmak” olarak da ifade edilen bu deyim; (insanda) fizikî gücü; yeryüzünün titremesini, zelzeleleri anlatmak için kullanılmaktadır. Metinde, iki ordunun savaşından yerler titremekte, her şey birbirine karışmakta ve yerler pamuk gibi ordan oraya atılmakta sallanmaktadır. (73^a)

o) *Yılan gibi dolaşmak*: Karışmak, birbirine girmek anlamına gelen bu deyim; hikâyede orduların birbirine karışarak savaşmasını anlatmaktadır. (72^b)

ö) *Yola düşmek*: Bu deyim, “Yola çıkmak” olarak da kullanılmakta olup bir yere gitmek üzere bulunduğu yerden ayrılmak anlamına gel-

mektedir. Sahâbeler, Kahkaha Sultan'ın Müslümanlara olan eziyetini bitirmek üzere yollara düşmüşlerdir. (72^a)

3. Motifler

Halk edebiyatında motif kavramı kısaca; "Hikâye etmenin en küçük unsuru" olarak tarif edilebilmektedir. Halk anlatılarında motif olabilmesi için, olağanüstülüğün olması gerekmektedir. Özellikle bir halk hikâyesi masal kaynaklı ise motif yönünden zengin; değilse motif yönünden zayıf olmaktadır. Bu yazmada bulunan motiflerin zenginliği ele alınan dinî-destânî hikâyede pek çok masal unsurunun kullanıldığını göstermektedir. Ali'ye ait kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı bu yazmada, dinî-destânî kahramanlık motifleri, Stith Thompson'un toplam 6 ciltlik *Motif Index of Folk Literature*'ına göre incelenmiştir.

3.1. (A120) Tanrıların Özellikleri ve Görünümleri:⁵

Metinde Allah ve onun ilahi hitâbı birkaç yerde geçmektedir. Allah, Hz. Muhammed'e Cebrâil meleği ile haber gönderirken; kimi yerde de ilâhi bir ses olarak erişmektedir. O, Fâtıma'ya ve Ali'ye seslenerek fikrini beyan etmekte, aynı zamanda ne yapmaları gerektiğini de bildirmektedir. (74^b, 80^a, 84^a)

B550 Hayvanlar İnsanları Taşır:

Ali'nin Düldül'ü, tıpkı sıra dışı destan kahramanlarının atları gibi, olağandışı karaktere ve güce sahip özel atlardandır. Fakat bu metinde Düldül, Ali'yi taşıyan binek atından başka farklı bir özellik göstermemiştir. (76^b)

F830 Sıra Dışı Silahlar:

Ali'nin atı gibi Zülfikâr kılıcı da, savaşlarda yararlılık gösteren – âdetâ- müstakil savaşçılar gibidirler. Metinde Zülfikâr kılıcını çeken Ali,

⁵ Madde başlarında parantez içinde verilen harf ve numaralar *Motif Index of Folk Literature*'deki madde numaralarını belirtmektedir.

yeri göğü inletmekte ve Kara Zengi ile Kahkaha Sultan'ın cezasını bu kılıçla vermektedir. (80^b, 84^a)

F1010 Diğer Sıra Dışı Olaylar:

Ali, Zülfikâr kılıcını çekince heybetinden dağ-deniz titremiş ve sanki yeryüzünde zelzele olmuştur. Ali'nin yeri göğü inleyen bu narası, onun fizikî gücünü de göstermektedir. Böylesi bir âvâz, sıra dışı bir olaydır.

F1068 Gerçekçi Rüya:

Bilgelik rüya, halk anlatılarında çok sık karşılaşılan ve gelecek hakkında bilgi veren ya da bir sırrı açıklayan tarzda olaylardandır. Bu metinde, Ali'nin savaş sanatını öğretmesi için verilen iki yüz asker bir gece aynı anda rüya görürler. Rüyalarında Hz. Muhammed onlara, hocalarının gerçek adının Ali olduğunu ve o ne derse yapmalarını bildirmiştir. Hz. Muhammed'i görme şerefine nâil olan bu askerler, ayrıca onun şefaa-tiyle ve cennetle de müjdelenmişlerdir. (78^a, 78^b)

K1810 Kılık Değiştirerek Aldatma:

Ali, hikâyenin başında sahâbeleri kurtarmak için hazırlık yapmış ve 20 yiğidi ikişer ikişer bir sandığın içine koyarak on deve yükü ile yola çıkmıştır. Kahkaha Sultan'a gerçek kimliğini söylememiş, kendisini silahşor olarak tanıtmış ve yükü olan sandıklarda da silah bulunduğunu söyletmiştir. Bu şekilde kaleye rahatça girebilen Ali, böylece zekice bir plan kurmuştur. (75^a, 76^a, 81^b)

P10 Krallar:

Hikâyenin kötü karakteri ve zâlim sultanı Kahkaha Sultan'dır. Müslümanlara kötü davrandığı ve sonrasında üç sahâbeyi esir ettiği için Ali tarafından cezalandırılmıştır.

P420 Öğrenilen Meslekler:

Ali, kendisini bir silahşor olarak tanıtmış, Kahkaha Sultan'ın iki yüz adamına erlik oyununu öğretmiştir. Böylece savaş sanatının inceliklerini

öğrenen yiğitler, Kahkaha Sultan'ın gözde askerleri olmayı amaçlamışlardır. (77^b, 78^a, 79^a, 79^b)

R0 Tutsaklık:

Kahkaha Sultan'ın cezasını vermek üzere yola çıkan üç sahâbe, yapılan savaşın sonunda esir düşerler. Beni Alke kalesinde tutsak olan üç sahâbeyi kurtarmak üzere Allah tarafından Ali görevlendirilir. (76^a, 81^a, 81^b)

R40 Tutsaklık Yerleri:

Hâlid bin Velîd, Sa'd bin Ebû Vakkâs ve İbn-i Sa'îd isimli sahâbeler Beni Alke kalesinin zindanında tutsak olarak tutulmaktadırlar. Kendilerini bu zindandan kurtaran, Kahkaha'yı hile ile aldatarak çıkartan Ali olmuştur. (76^a)

R110 Tutsağın Kurtuluşu:

Ali, Kahkaha'nın Kara Zengi pehlivanını öldürünce, karşılık olarak Sultan'ın neşesini yerine getirmek ve ona olan bağlılığını bildirmek için sahâbeleri öldüreceğini söyler. Bunun üzerine zindandan çıkartılan sahâbeler, yine Ali'nin zekice planıyla kendilerine at ve giyim verilmek suretiyle kurtulmuşlardır. (81^a, 81^b)

V50 Dua:

Kahkaha Sultan yenileceğini anlayıp tam kaçacakken, veziri bir plan düşünür ve neticede Ali zehirli kılıçla yaralanır. Bu yara yüzünden ateşler içinde kıvranan Ali'ye Allah'dan bir nida gelir ve Fatıha sûresini okuması istenir. Bu duayı okuyan Ali tekrar sağlığına kavuşur ve böylece Kahkaha Sultan'ı tanrının yardımıyla öldürmüş olur. Dua ile zor durumlardan kurtulmak dinî metinlerde sık rastlanılan bir motiftir. (80^a, 84^a)

V200 Kutsal Kişiler:

Metinde geçen başta Hz. Muhammed olmak üzere, Ali, Fâtıma, sahâbeler dinî-kutsal kimselerdendir. Hikâye, bu kutsal kişiler etrafında ve özellikle de Ali'nin etrafında gelişir.

V230 Melekler:

Metinde Cebrâil birkaç yerde geçmektedir. Allah'ın vahiy meleği olarak da bilinen Cebrâil, Hz. Muhammed'e görünmektedir. (74^a, 74^b)

V330 Din Değiştirme:

Dinî savaşlar, o dinin temsilcileri tarafından dini yaymak maksadıyla yapılırlar. Bu metnin başlangıç noktası da dindir. Bu nedenle başta Kahkaha'nın veziri Mukâtil olmak üzere, pek çok kişi, en son Beni Alke kalesinin tamamı kelime-i şahâdet getirerek Müslüman olmuşlardır. (76^a, 78^b)

V350 Din Savaşları:

Manzum metinde, Müslümanlara zulümde bulunan kâfir beyi Kahkaha Sultan ve emrindeki Beni Alke kalesi ile Ali başta olmak üzere Müslümanların savaşı anlatılmaktadır.

IV. SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış olan bu manzum ve mensur dinî-kahramanlık hikâyelerinin Türk kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Zira Türk halkının bugünkü inancı, düşüncesi, davranış ve millî zevklerinin oluşmasında bu eserler önemli rol oynamışlardır. Özellikle manzum eserler, anlatıcıları tarafından -âdetâ- özel bir makam ve nağme ile söylene gelmiştir.

Cenkânemelerin konusu her ne kadar Arap-İslam kaynaklı olsa da kullanılan dil sayesinde bu eserler millîleşmiş, yeniden şekillenmişlerdir. Ali b. Ebî Tâlib ile Kahkaha Sultan'ın mücadelesini konu edinen üç yazmada görülmüştür ki konu Arap-İslâm kaynaklı olmasına rağmen; kullanılan sade ve akıcı dil, mahallî unsurlar metni millîleştirmiştir. Türk Atasözleri ve deyimlerinin metinde çokça kullanılması bu savı doğrulamaktadır. Böylece dinî bir olay, Türk halkının diliyle nesilden nesile aktarılmıştır.

Motifleri bakımından da zengin olan dinî-destânî hikâyede, masal unsurlarının bolca yer aldığı ve bu tarz hikâyelerin halk arasında anılmak üzere yazıldığını söylemek mümkündür.

Kışşa-i Kahkaha Ğazāvāt-ı Hâzret-i 'Ali (Kerrema'llāhu Vechehu)⁶(70^b)

1	Yād idelüm evvel ol pādiŝāhı
Evvel oldur āhır ol durur ebed	Ol 'ālemleri yaradan Allāhı
Kim ŝıfātı <i>kul hüva'llāhü aḥad</i>
3	Adı durur <i>lem yelīd velem yūled</i>
Eŝi yoḡ ortaĝı yoḡ bir durur ol	Bir adı <i>velem yekun lehü küfüven aḥad</i>
Kānda ki isterseñ ḥāzırdur ol

(71^a)

5	Buñ deminde kalmıŝa meded iren
Ḥabibidür 'ālemi faḥr-ı Resül	Ḳamu ḥalkıuñ ol durur rızkıñ viren
Vir ŝalavāt ḥācetüñ olsun ḳabül
7	Bir ğazādan ire saña ārī
Āḥiret sultānı dūnyānuñ begi	Gör ne kıldı ol Ḥaḳḳıuñ peyĝamberi
Ḥaḳḳ katında ḳamu dūnyānuñ begi
9	Bir gün ol faḥr-ı 'ālem ŝadr-ı ŝafā
Mescid yanında oturmuşdı ŝaḥābe	'Ālemüñ göki Muḥammed Muŝtafā
Bıraĝdı ayaĝın tırmuşdı ādāba
11	Gördi aŝḥāblar ki irdi bir kişi
Resül önünde yüzin vurdı yere	Aĝlama-güzārılıĝdı işi
Çekdi şol dem yaḳasın kıldı yere
13	Āḥ idüp ḥasretle kıtur fiĝān
Ol ḳadar aĝlar ki yārenler ḳamu	Çaĝırır ki yā Muḥammed el-emān
Bilesince aĝlaŝırlardı 'amū
15	Gördi Resül ol kiŝinüñ ḥālını
Resül aydur ey yiĝit ḥālüñ nedir	Döndi sordı ki bile aḥvālını
Noldı saña bu aḥvālüñ nedir
17	Çün aĝlarsın ḥālüñi aydıver baña
Döndi bu yiĝit ḥālını söyledi	Ne kiŝidür güc eyleyen di saña
Hikāyetin ḳamu ma'lüm eyledi
19	Dir seni zāhir kıla seyyid-i enām
Tañrıyı bir bilürüz seni nebī	Seni sevenlerdenim ey ehl-i imān
Severiz seni vü cümle aŝḥābı
21	Var ola yetmiş er ḳabilemiz
Görmeden getürmüşiz imān	Senüñ dinüñe ḫaparız cümlemiz
Tañrı birdir sen Resülsin bī-gümān
23	İmdi işit ḥālimi yā Muŝtafā
Ebeden öte iki günlük yoldı hem	Gör kāfirlerden nice gördük cefā
Bir kāfirüñ ḳal'ası var ne diyem

⁶ *Kışşa-i Kahkaha Ğazāvāt-ı Hâzret-i 'Ali* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T811, nu. 311, 21 satır, vr. 70^b-84^b.

25 Beni 'Alke al'ası durur adı

Küfr-ile örölmüş anuñ bünyadı

(71b)

ahaha adlu meliki var anuñ

Küfr-ile içi olu ol mel'ünüñ

27 Yüz biñ er leşker ile olur süvār

İçlerinde bir müselmān yodur ki
cümlesi küffār

Yok bunlar bir dine gelmiş kişi

Gör bular ne ıldılar bize her işi

29 Bir gün ol yüz biñ erile dürişür
Çapun atlar ilümüz cümle yıar'Azm idüben bizim ile gelişür
alkümüzü cümlesin orar keser31 İlümizi ol ıldı tārümār
'Avret olān amusın ıldı esirKimini yesir ider kimini ırar
Aldı gitdi al'asına ol kāfir33 Küfri āşikāre ılır din örtülür
Cānımıza atı çok itdi cezāAz kişi anuñ elinden kurtılır
Anuñ-içün gileye geldik size35 Meded eyle dir bize yā Resül
Çün Resülullāh işitdi bu söziMaşüdümüz budur eyle abül
Melül yaşla oldı gözi37 O mü'minler için oldu ayulu
Resül aydur ey yārenler kim olaafi āşhāblar ümidi ol ulu
Gire a için işbu yola39 Tañrı yolına bu işi bitüre
Bugün ol almuşlara çāre ılaVara ol kāfir cezāsın getüre
Küfri bāıl dini āşikāre ıla41 Meded ide ol bī-çāre almuşlara
Din yolında çün bular gördi ezāKāfir elinden zebün olmuşlara
Bize daı vācip oldu dünyāda43 Ki bular için biz varavuz
anı bugün kimdir eyleyen yırāKāfirden anları urtaravuz
İşbu işe dimeyeyin yakın ırā45 Kim varırsa giriserdir cennete
Uma içre varup eyleye ārāmTañrı anı eriserdür rahmete
amu odi kendüye ola arām

(72a)

47 Hūri gilmān ola cennetde yeri
Çün Muammed işbu sözi söylediKim durur eyleyeyin kendüye bu bāzārı
İşit imdi ol yārenler n'eyledi49 Durdı ara yerden ol dem bir kişi
ālīd ibn Velīd idi ol kişiResülüñ sevdiği hem dem yārı
Din yolunda kāfiri ırmak işi51 İki daı durdı ey 'ömr-i mezīd
Her birisi şayulur on biñ ereBiri Sa'd Vāāş biri Sa'īd
Öñlerinde düz olur youş dere53 Muşafānuñ mu'cizātıdur amu
Üçi daı din yolında āzilerTā ki bunlar işler-ise ey 'amū
Yüz yere or Resüle arşu bular

- 55 Didiler kim ya Resûlallâh biz varalum Himmetüñle biz bu işi başaralum
Yâ ol ola kim işi bitürevüz Yâ bu yolda başımız yitürevüz
- 57 Himmetüñle bugün gönder bizi Muştafâ çünkü işitdi bu sözi
Ayıtdı yârenler destür der varuñuz Ol kâfirlerüñ cigerin yaruñuz
- 59 Çünkü destür oldı bunlar gıtdiler Vardı bunlar oda yırâk gördiler
Ol gice bunlar yarağın kıldılar Tañla Resûl hazretüñe geldiler
- 61 Nebî dağı bunlaruñ yatın görür Her birine biñ kişi leşker virir
Gönderir bunları gazâyâ nebî İşit imdi işbu sözi ey ahi
- 63 Ol şahâbeler yola düşdi gider İşit imdi Kahkaha mel'un ni der
Yolda biñ kişi komuşdı çarağol Kim geleni görürdi ol fuzul
- 65 Gördi Sünnî leşkerini yolda ol it Geldi Kahkahaya didi ol yigit
Ayıtdı çur yarağ eyle saña leşker gelür Pehlevânlardır ki üç biñ er gelür
- 67 Üç mübâriz pehlevândurur meger Urur-ise bir çara tağa eger
- (72^b)
- Tağı yerinden çopara şanır bile Yıka divleri bir ağaca çarb-ile
- 69 Ol biri kiriş bırağa yanına İktirâ kim gele çolayına
Her oğında düşüre bir pehlevân Demreninden yala ki irişe çan
- 71 Heybet-ile girse bunlar vurışa Kim ola bunlaruñ ile çurışa
Her birisi bunlaruñ bir ejderha Kendür aña yarak eyle ey şehâ
- 73 Çünkü Kahkahâ işitdi bu sözi Gör ne hile kıldı ol mel'un özi
On biñ er leşkerinden çonlu süvar Bunlaruñ yolında puşıya çoyar
- 75 Tâ ki bunları zebün ide ol it Gör ne hile çılıserdir ol pelid
Erlik ondır çokuzı hile paşa Hile ucından neler gelür başa
- 77 Elüñ-ile erüñ bitmeye işi Hile ile didügin işler kişi
Çal' anuñ burcına bârüsına biraz Cenk âlâtın kamu er iş düzer
- 79 Temâm eyler işini baçar yola Tâ bilür ki soñra şaçalın yola
Basdı uyur yılânuñ çuyruğın İşit imdi sen çalab buyruğın
- 81 Geldüñ ol aşğablara gör nitdiler Nâgehân bir gün ol ile yetdiler
Çal'a cengine bular yaklaşdılar Cenk için kôs naçkâre urdılar
- 83 Geldiler nakıbler araya düşdiler Yazdılar çerî meydân açdılar
Didi Sa'id atı meydâna girer Süñü elinde tutup cevlanâ girer

- 85 Bir nice vakit er ister ortada turur Heybet-ile çağırır na'ra urur
Ayıtdı kimüñ 'aşkı var gelsün baña Göstereyim nicedir erlik aña
- 87 Ol yañadan bir kâfir didi atın Düzmışdi kendüye cenk âlâtın
İrdi birbiriyle uğraşdılar Kolları yılan gibi dolaşdılar
- (73^a)
- 89 Pâre pâre süñüleri ey yâr Çekdi bunlar yine tîğ-i âbdâr
Birbirisini kılıçla çaldılar Anuñ ile dañı 'âciz kaldılar
- 91 Tartdılar yine gürz-i gîrân İrdi ol kâfir Sa'id üzre revân
Gürzini aña havâle eyledi İşit imdi Sa'd aña neyledi
- 93 Çekdi kılıcını çaldı ey yere Başıyla bir kulağı düşdi yire
Anuñ ardınca irişür bir dañı Muhtâc olmaz iki urmak ey ağı
- 95 Anı dañı ahtarır bir darb-ile Kâfirüñ cânına eyledi belâ
Öyle olunca ol arada turur Kim gelürse çatına bir kez urur
- 97 Sultân anı göricek yandı içi Döndi aydur işidüñ ulu kiçi
Buña bir kişi eyleyemez zafer Yürüyelim bir uğurdan illâ meger
- 99 Bunlaruñ üstine carı şalalım Dört yañadan bunları bağlayalım
Böyle deyüben kamu at şaldılar Gâzilerin üstüne koyuldılar
- 101 Gâziler çün gördiler bu heybeti Didiler bunlar dañı ol sâ'at atı
İki leşker birbirine çatılar Yeryüzi şanki panbuğdan atılır
- 103 Gâh bular şıyar anları şehre ço var Ki olar şır buları taşra kıovar
Tîğ-i bürrân ol kadar iş bitürür Kim akar kan gövdeleri getürür
- 105 At ayağına düşer âdem başı La'le döndi ol yerlerüñ taşı
At ayağı gövdeden irmez yire Kâne boyandı yazı yaban dere
- 107 Aşhâblar çerisi irmiş iken Anları dañı varını virmişken
Çıka geldi pusıdañ on biñ kâfir Çekdiler kılıçların aşhâba kâfir
- 109 Tañrı şavşun çün kula ide kazâ Kim ola aña karşı âdım ada
- (73^b)
- Çün kişiye añsızın ire ecel İraç aña bir sâ'at virmez mañal
- 111 Yel katı ola şavursa hırmanı Dir baña kimse bulur mı dermânı
Şunculayın oldu mü'minler çerisi Şındı bunlar ol dem tağıldı vârisi
- 113 Mü'minleri bu kâfirler kırdılar Kimi tutup kimini öldürdiler
Üç şahâbi giriftâr itdiler Turanı kırıp kaçan yetdiler

- 115 Üçini zindân içine şaldılar Kendüler hoş şāduluklar kıldılar
Bağladılar bularuñ vārını İşidüñ o meş'utuñ aḥvālini
- 117 Ol şingun çeri Medineye irer Çün Medine ḥalkı buları görür
Gördiler her biri yaşluyidi Her birinüñ gözleri yaşluyidi
- 119 Zār [u] feryād idüben geldiler Muştafānuñ ḥazretine irdiler
Her birinüñ göge çıkar fiğānu Yaralarında daḥı aḥar ḥanı
- 121 Resül anı görür ğamgīn olur Ḥasretiyle bunlara nemgīn olur
Mendile yüzini tutar oturur Ol yārenler ğuşşasını getürür
- 123 Kayğulı oturur iken ol Resül İçeri girdi 'Ali Zevcū'l-betül
Gördikim Resülullāh oturmuş perişān Döndi şordı kim ol şāḥib-kırān
- 125 Didi niçün perişānsın yā nebī Resül aydur kāyıruram aşḥābı
Gör yārenlerimizüñ ḥāli nedür Kim bilür kim anlaruñ aḥvāli nedür
- 127 Kim bile anları öldüre daḥı Ne itse gelür elindeñ hem daḥı
Zirā anlar zindān içinde durur Öldürürse cānımıza tağ urur
- 129 Çün işitdi 'Ali bu sözi kaçır İki gözi yıldırım gibi şakır
Öyke ile çün kaçıdı ol Emirü'l-mü'minīn Döndi aydur yā Resüle'l-mürselīn

(74a)

- 131 İnşā'allah destür gele ben aña varayın Ol yārenlerüñ ḥamusın ḳurtarayın
Yıḳayım ol kāfirüñ ḳal'asını Getüreyim size anuñ başını
- 133 Tañrı ḥanıḳ aña yalnuz varam Zü'l-fekār ile anuñ bağrın yaram
Baña yoldaş Ḥaḳḳ 'ināyeti yeter Hem senüñ du'āñ yā Resül mu'teber
- 135 İllā yigirmi kişi alam bile Ol kāfirlere ḳılam anda belā
Bunlar-ıla meger hile eyleyem Göresiz kim bunlara neyleyem
- 137 Bunı dirken geldi Cebrā'ıl-i emīn Didikim buyurdı Rabbü'l-'ālemīn
Ayıtdı ḳo señ 'Ali anda ğide Vara kāfir ḳal'asını fetḥ ide
- 139 Zirā 'Alidür bu işüñ dermānu Saña böyle ḥükm ḳıldı ol Ğanī
Kendi niçe dilerse işlesün Ol ğazānuñ yarağına başlasun
- 141 Bunı didi Cebrā'ıl gitdi yine Vir şalavāt üstiñe raḥmet ine
Resül ol sözi işidüp şād olur Kayğu gitdi ğuşşadan āzād olur
- 143 Pes döndi Resülullāh söyledi Var öñde yarağuñ eyle didi
Ṭur oturma tiz yarağın eylegil Fāṭımadan daḥı destür dilegil
- 145 Geldi Cebrā'ıl didi şimdi baña Destür oldı şimdi ḳal'a saña
Buyuruğı böyle oldı sübhānuñ Bitiserdi bu iş elüñde senüñ

- 147 Sen niçe bilürsen eylegil didi Turdı 'Ali yerinden gör neyledi
Geldi evine Fâţıma katna Nazar itdi ay gibi şüretine
- 149 Şayru idi ol sâ'at Resül kızı Hastalıktan beklesün tañrı sizi
Döndi 'Ali didi ey cânım cânı Bir sözüm var diyem tapuña anı
- 151 Destür oldı ben ğazâya giderem Hem saña geldim ki vedâ' iderem
- (74^b)
- Ol şahâbeler ki bundan gitdiler Kahkaha kal'asına 'azm itdiler
- 153 Kâfir elinde esir olmuş bular Muştafâya şimdi irişdi haber
Geldi Cebra'ıl Resüle bildirir Ben giderem uş hikâyet budurur
- 155 Fâţıma aydur ey erenler sultânı Pes kim ola tutan kapın seni
Böyle kim ben olmuşam bîmâr Sen gidersen baña kim kılar tîmâr
- 157 Çünkü Fâţımâ bu sözi söyledi Hağ Te'âlâ kudreti gör neyledi
Bir hitâb irişdi Allâhdan aña Kim tîmâr iden benim der kıllaruma
- 159 Derdi ben virdim saña dermân idem Men' kılma didi 'Aliyi bu dem
Te'hîr itme 'Aliyi kim vara Ol yarenlerüñ şamusın şurtara
- 161 Tañrı emri yerine gelse gerek Bildi Fâţımâ dahı nedür dilek
Destür oldı 'Ali ondan gider Geldi Resül katna ol şîr-i ner
- 163 Aşhâbdan yigirmi pehlevân Aldı ol dem ol emirü'l-mü'minîn
Her birin bir şanduga koydı 'Ali Gör ne kılıserdir ol gerçek Veli
- 165 Her birinüñ sâz silâhı bile Kim ne dirse 'arzın bula
Hayr idenler hayra ulaşur Şer idenüñ ayağına tolaşur
- 167 Yeter gücün hayr idegör Ġazâda Hağ yolına gidegör
Ġaziler didâr görirler bî-hicâb Añiretde yokdur bunlara hisâb
- 169 Anuñ için fedâ kıluurlar cânı Gör 'Ali neyley Tañrı arslanı
On deve şandukları getürür Degme deveye iki şanduk urur
- 171 Develeri yükledi 'Ali nedür Hağğa sığındı yola düşdi gider
Kimse almadı bilesince nöker Yalñuz kendü yeri ol şîr-i ner
- (75^a)
- 173 Gönderdi Resül revân oldı revân İrdi nâğâh kal'aya yolu hemân
Gördi kal'ayı atdan iner Geldi ol kal'a önünde konar
- 175 Yüklerini şeşdi indirdi yere Kal'a kavmi gördi geldi bir yere
Kim ola 'aceb bu kişi didiler Gelüp Kahkahaya haber virdiler

- 177 Didiler kim bir kişi geldi ey řāh
Yalñuz kendüsi on yüki var
- 179 Bir çadırı kırdı kendi yalñuz
On deve yüki kamu şanduğdır
- 181 Bilmeziz tācir midir ne kişidir
Ol la'ınüñ bir veziri var idi
- 183 Döndi Kařkaha aña ayıtdı yüri
Bunda niçün geldügin şorğil aña
- 185 Olmasun ki yağıdan gelmiş ola
Bezirgān şuretiyle yürür
- 187 Var anuñ ağzın ara şorğil didi
Olmasun ki sözine aldanasın
- 189 Tırdı vezir sūvār oldu atına
Gördi vezir oturur şir-i cihān
- 191 Bāru bazū kad kāmēt 'arz-ı tül
On yüki var bir çadır bir atla
- 193 Gördi ferir aña ikrām eyledi
- (75^b)
- Ayt ey yiğit imdi hālūñ nedür
- 195 Ne kişisin nedir aduñ söylegil
Pādiřāh çaldı beni geldim saña
- 197 Ayıtdı Mekke ilidir benim ilüm
Şorar-iseñ adımı naşr-ı 'Arab
- 199 Şanduğım kamu silāhdır yerā
Kañde kim ulu sulţānlar görürem
- 201 Kulları var ise ta'lim iderem
Ben silāhşörüm hünerim çok durur
- 203 Gelmişem 'adl işitdim sulţānuñ
Destür olmazsa yine dönem gidem
- 205 Çünkü 'Ali işbu sözi söyledi
Ayıtdı ey yiğit aduñ dağı var durur
- Kırdı kal'a öñünde tařt-gāh
Ne kişidir bilmezüz ey řehriyār
- Develerin ota saldı yalñuz
Kendü yalñuz geçüben oturur
- Çünkü Kaşkaha bu sözi işidür
Pes anuñ adına Muķātil dirler idi
- Ne kişidir anı tıy da gel berü
Yine tezcek haberin virgil baña
- Bizimle hileyi kılmış ola
Baña bizim işimiz olsa bilür
- Yüklerinin varını görgil didi
Görmeyince yüklerini dönesin
- Sürdi atı geldi 'Ali katına
Heybetini ne diyem ol pehlevān
- Sāz-ı seleb cümle nesnesi uşul
Kendü durmuş yalñuz heybetiyle
- Döndi bu kez 'Ali'ye gör ne didi
- Nice geldüñ bende ařvālūñ nedür
- Hem yüküñ nedir baña diğil
Döndi 'Ali söyledi bu dem baña
- Nāgāh işbu araya irdi yolım
Hem yüküm dağı kamu sāz-ı seleb
- Budur işim kār-ı zārım şödā
Gitmezem anuñ katında tıururam
- Hil'atini geyüp anda giderem
Bencileyin degme yerde yok durur
- Destür iderse katna varam anuñ
Bir yaña dağı sefer idüp gidem
- Döndi 'Aliye vezir gör ne didi
Gerçek aduñ Haydar-ı Kerrār durur

- 207 Aduñı gizledüğüñ niçün durur Ben bilürem uş seni görür gözüm
Varayım sulţana ayıdayım seni Başuñı kesüp döksün qanı
- 209 Hây hây sen neler itdüñ dünyâda Çünkü diñledi anı ser-ħudâ
Şundi elin atdan aşağa alur Başdı yire işit imdi ne qalır
- 211 Çekdi ħançerân qodı boğazına Assı gitdi zühresi yok kim tuta
'Aqlı başına gelüp açdı gözün Döndi 'Ali'ye ne didi işit sözüñ
- 213 Ayıtdı ey erenler kân-ı kerem Eyle öldürme beni ey şâh-ı ümem
Sen yigitsin daħı ben yigit kişi Tañrı için baña qılma bu işi
- (76^a)
- 215 Revâ değıl ki beni öldüresin Baña düşmânlarımı güldüresin
Sen 'Alisin sehâvet-kânısın Cömerd başı cenk arslansın
- 217 Hâşâ senden ey 'Aliyyü'l-murtaza Beni taţlı cândan eyleme cüdâ
Ben ölürsem saña ne aşşı ola Yâ benim gövdemle yer mi tola
- 219 Ol Muħammed başıyçün bu cânımı Āzâd eyle yere dökme qanımı
Alıvirem bu qal'ayı saña Râzi olam sen ne kim dirseñ baña
- 221 'Ali aydur getürgil imân Kim bulasın bu dem elimden emân
Ĥaqq o kâreddi qal'ayı alam Ben seni bu qal'aye sulţân qılam
- 223 İşidicek barmağın getürdi ol Muqâtil vezir imân getürür
Örü durdı 'Alinüñ öpdi elin 'Ali şordı şahâbelerüñ ħâlini
- 225 Nice durur ol yârenlerüm ey yâr Vezir aydur zindân içinde bular
Bir kimsesine hiç ziyân eylemedi Bunlara yavuz söz söylemedi
- 227 Gidelüden yaturlar bend bile Kimse sözin hiç getürmedi dile
Çünkü 'Ali işbu sözi işidir Bunlaruñ sağığına çok şükr ider
- 229 Muqâtili iki gözünden oper Ayıtdı vargil qal'aya virgil haber
Ayt aña silâşşormiş ol kişi Niçe ki bilürsün başar işi
- 231 Böyle deyüp Muqâtili gönderür Ol daħı Qahqaha qatına gelür
Qahqaha şordı kimmiş ol ħarîf Ayıtdı bir silâşşördür laţif
- 233 Qal'alarda dâ'imâ gezer imiş Qande kim bir pâdişâh var-ise şorar imiş
Qullarına ta'lîm idermiş ol Ne dilerse alur imiş mâl bol
- 235 Key silâşşör hüner-bendidir On deve yüki silâħı var durur
- (76^b)
- Destür olur quluña getürelüm Anı bunda tãpuña yetürelüm

- 237 Gör ne yigiddür ne şîr-i nerdür sözi Zehi hüner hâşıl itmiş kendüzi
Sencileyin şâhlara lâyıķ kişi Kimse işlemez ol itdügi işi
- 239 Kaķķaha aydur benüm ķulum çok durur İllâ bir hüner bilürü yok durur
O baņa gerek dürrür tîz var getür İşbu sâ'at anı ķatıma yetür
- 241 Kullaruma ta'İm eyleye görem Tâ ki benden dilese aña virem
Tanışur vezîr anı gene gelür Gördi 'Ali anı yüzün yire urur
- 243 Döndi aydur ey erenler sultânı Tır gidelüm pâdişâh okur seni
Güni geldi ne dilerseñ idüñüz Bend içinden yârenlerüñ aluñuz
- 245 Durdı 'Ali Düldüli yükledi dür Aldı 'Aliyi vezîr şehre gelür
Kapusına ķal' anuñ irdi ķadem Bir kez didi ey ķadım ey kerîm
- 247 Sen yârî ķıl dest-gîr olğıl baņa Kim alam bu ķal'ayı işüm oña
O kârın sensüñ ķılmuşları Sen 'inâyet eyle baņa ķıl yârî
- 249 Bunı didi 'Ali içerü girir Şükr idüben yüzini yire urur
Ayıtdı şükür saña ey perverdigâr Kim buğün bu ķal'ayı kıldım şikâr
- 251 Bunı dir 'Ali revân oldu gider İrdi şarı kapusına gör nedir
Kaķķaha kapusına çün irişür İkişikle ķocuşuban görişür
- 253 Maslahatdür neylesün netmek gerek Kaķır içün düşmâna netmek gerek
Tâ ki bir fırşat bulup ve aķire bula Ayruķ emân virmeye cânın ala
- 255 Şâh buyurdu yüklerin indirdiler 'Ali'yi bir saraya ķondırdılar
Taşıdular içerü şandukları Kaķķaha oturdu ķamu begleri
- (77a)
- 257 Şâh buyurdu ortaya hınlar gelür Hın gidicek ki âri tınlar gelür
'Ali'ye giydirdiler ol tınları Dahı baķşış idi la'l mürürî
- 259 Kaķķaha 'Ali'ye çok ni'met virir Ol gün ol gice 'Ali'yi hoş görür
Oturur 'Aliyle ikisi bile Ol gice zevķ ide oynayu güle
- 261 Yatsı vaķt olcaķ 'Ali gider İşit imdi Kaķķaha anda nider
Ayıtdı kim beglerine öri tıruñ Bu yigidi evine iletüvirüñ
- 263 Zirâ bu oğul baņa benim ata Ne revâdır anda yalñuz yata
Çün 'Ali bunı işitdi söyledi Pâdişâha çok du'âlar eyledi
- 265 Dir ki şâhâ kimse gerekmez baņa Sebeb nedür ayıdayım saña
Yalñuzlğı baņa kıldım pişe Yolda evde budır işim hemîşe

- 267 Yaticuñuz kimse kıatımda rāhat
Şöyle öğrendim ki olam yalñuz
Olamazım anuñ-ile bir sā'at
Bu sözi gerçek şandı 'aşī doñuz
- 269 Döndi aydur bārī nuql-ile kebāb
Dürlü ni'metler alup getürdiler
Al belkice anda idesin țarab
'Alinuñ odasına yetürdiler
- 271 Kıodılar içerü ikrām itdiler
'Ali evde yalñuzca oturur
Her biri işlü işine gıtdiler
Fıkr-ile gör kim ne işler yetürür
- 273 Hiç uyanık kimse kıalmadı bular
El edüben açdı şandıķ kıapusın
Tırdı tañrı arslanı gör ne kıılır
Geldi ol yārenler hepisin
- 275 Cem' olub 'Ali ile oturdılar
Yediler Allāha şükr eylediler
Orta yere ta'āmu getürdiler
Bir zamān tā'at zıkr eylediler
- 277 Bir zamāndan şöıra gör ki nitdiler
Gözlerine uyķu geldi yatdılar
- (77^b)
- Yatmayan uyumayan oldur ebed
Kıamuya rızkıñ viren oldur aħad
- 279 Çün kıara gice raħtın dirür
Çünki tañ vaķtı olur namāz kıılır
Şubħ-ı şādık fetħ olur rüşen irür
Tırdı 'Ali tañ namāzını kıılır
- 281 Şaħābeler namāza tırdılar
'Ali zıkr itdi oturur
Yine şadıķlar iține girdiler
Kıaħķaha daħı döşeginde durur
- 283 Geldi begler kıamu ata bindiler
Bir zamān seyrān iderler ol yeri
Açdılar kıal'a kıapusın indiler
Yine kıal'aya gelür kıamu vāri
- 285 Tırdı sultān ikiyüz kıulın alur
Gördi sultānı gelür şır-i ħudā
'Azm idüben 'Ali kıatna gelür
Durdı yerinden 'Aliyyü'l-murtaza
- 287 Kıarşı vardı şāha du'ā eyledi
Aydur ey naşr-ı 'Arab bu kıulları
Görüñ sultān 'Ali'ye ne şöyledi
Diledim ta'lim idesin bunları
- 289 Öğredesin şandıķdan bunlara
Zirā sevgilü kıullar durur
Niteki sen bilürsün ey yerā
Her birisi biñ ere kıarşı durur
- 291 Bunlara öğret hünerüñ dilerim
Kıim varup Sünnileri cümle kııram
Çerisine Resülüñ diş bilerim
'Ali başın kesüben kıanın dökem
- 293 Anda bu kıullar benim ičin dürişe
Zirā bunlar ki bahādırlar durur
Kıra Sünnileri kıamüsü urışa
Erliģi yürek bularda vardurur
- 295 Sen daħı şan'atuñ öğret bulara
Eger tā ki tız anı görem
Ta'lim eyleye hünerüñden kıullara
Cānıma ħükem eyleirse sen ne dilersen virem

- 297 Saña virem rûzî tavar [u] gencümi
Kerem eyle bunları öğret üşül
(78^a)
- 299 Ayıtdı şāha ne kim dırsūñ idem
Zirā çok ihsānlar⁷
- 301 Ne kadar kim şan'atım var öğredem
Şöyle ki her biri bir hüner-bend ola
- 303 Bu kadar leşker ki sende var durur
Çek[di]ler kılıçlarını uralar
- 305 Sencileyin pehlevān harb-ile
ile
Oğ u yay bu kılıç oyunu bileler
- 307 Kılıç uran çaldığını ide pāre
Kullaruña ben ta'lîmi şöyle idem
- 309 Kahkaha 'Ali'ye hoş du'ā ider
İkiyüz kıl 'Ali katunda kalur
- 311 Oğ yay kılıç oyunun gösterir
Erlik oyunun kamusun bildiler
- 313 Şöyle sevdiler 'Aliyi cān-ile
Dilemezler 'Ali'yi terk ideler
- 315 Rāzı oldı cümlesi kıl olmağa
Bir zemān bunlar 'Aliyle kalur
- 317 Her kimüñ ki 'Ali ola üstadı
Çün bunlar silāhşör olsa hoca
- 319 Düşde gördiler ki Muhammed gelür
(78^b)
Çünki bu kullar görürler seyyīdi
- 321 Kamusu barmağ yukaru getürür
Döndi aydur Resülullāh bunlara tūruñ
- Zāyi' itmeyelüm yoluñda rencümi
Döndi yine söyledi Zevcū'l-betül
- Kamu hünerim bunlara öğredem
Şöyle kılam sevine cānuñ senüñ
- Tā ki şāh buyurdı anı işleyem
Oynaya göresin şağa şola
- Bir kez eger bunlara ayıdursuñ ver
Ne ki düşmānuñ var-ise kıralar
- Eñ kiçisinüñ ki vursa düşüre bir darb-
ile
Her birisi bir cihāna gireler
- Oğ atanı bir kılı iki pāre
Göresin ben bunlar-ile ne idem
- Yine döndi kendü tahtına gider
'Ali başlar bunları ta'lîm kalur
- Her birine ta'lîme her gün varır
'Ali'ye her birisi kıl oldılar
- Zirā kerem gördiler ihsān-ile
Yāhud bir sā'at katından gideler
- Gice gündüz tapusunda tırmağa
Her birisi bir işde hüner-bend olur
- Hākimdür 'ālemde söylenürse adı
Yatur-iken düş görürler bir gice
- İki cihān halkına rahmet gelür
- Karşu varup bunları gör neyledi
- Muştafā önünde imān getürür
Tañ olıcak 'Alinüñ katına varuñ

⁷ Sayfa kenarına not edilmiş olan bu mısraın son satırları noksandır.

- 323 Ol size ta'lim idedurur 'Ali
Delil ola cennete girmeklige
Hem size ol gösterür toğrı yolu
Size tañrı dıdärin görmeklige
- 325 Ben dağı size şefâ'at eyleyem
Siz dağı 'Ali ile ğazâ idüñ
İki cihânda sizüñle bileyem
Nire gider ise bile gidüñ
- 327 Hem anuñ yârenlerüñ kurtaruñuz
Bunlar işitdiler Resüldan bu sözi
Cennete bile giresüz kamuñuz
Ayağına toprak itdiler yüzi
- 329 Dediler kim fedâ olsun cânımız
Düş içinde çünki bular durdılar
Yoluña senüñ eyâ sultânımız
Şarı için toptolı nür oldılar
- 331 Çok şalāvāt virdiler Muħammede
Turdılar 'Ali katına geldiler
İşit imdi bunlar ne iş ide
Kamu yüzlerini yire urdılar
- 333 Didiler kim yâ emîre'l-mü'minîn
Sen 'Alisin seni bildik bî-gümân
Bize öğret şehâdet-i dîn
Bize öğretgil getürelüm imân
- 335 'Ali aydur beni kim didi size
Didiler düşi niçekim gördiler
Bunlar aydur Muştafa didi bize
'Ali öğretti imâna geldüler
- 337 İkiyüz kul çün Müslümân oldılar
İşitdi bunlar vezîrüñ dökdügin
İşit imdi 'Aliyi gör neler kılar
'Ali önünde imân getürdügin
- 339 Didi ol dağı müselmândür arı
Kim yârenleri kamu kırtaravüz
Siz dağı dîn yolına eyleñ zârî
Hem bu kâfirlere kılıç şalavüz
- (79^a)
- 341 Bunlar işitdi yarağını ider
Diledi kıllarınuñ oyunun göre
İşit imdi Kaħkaħa mel'un nider
'Aliyi kendü katına getüre
- 343 Buyurur kıllar sarâyı düzedür
Biñ ikiyüz kürsi kıralar ey paşa
Dürlü kıymetlüyle hem bezedür
Kızıl altun her biri başdan başa
- 345 Biñ ikiyüz belleri kemerli şah
Tâc urundı kendü taħtına oturur
Kürsilerde oturur zerrîn külâh
Girü kılan begler ayağın turur
- 347 Heybetiyle oturur ol zışt-ħür
Didi vezîrine yüri var aña
Bağdı vezîrine katına oturur
Ol mu'allim üstâdı getür baħa
- 349 Kendü dağı oynına ħil'at virem
Durdı vezîr 'Ali katına gelür
Kıllarımı nice öğretti görem
Gir ol dem 'Aliye selâm virir
- 351 Aydur ey şehâvet-kânı
Pâdişâh diler kim oyunuñ göreler
Tur gidelüm pâdişâh okur seni
Begenirse saħa ħil'at vireler

- 353 Kullarına niçe ta'lim eyledüñ
'Ali aydur döndi kullara dañı
- 355 Vaqt oldı bugün idevüz ğazā
Zinhār anda kılıca el urmañuz
- 357 Sırrı bekleñ sultān anı bilmesün
Bend içinden kırtaralum anları
- 359 Çekelüm kılıç araya girelüm
Virmeyelüm kimseye hergiz emān
- 361 Cümlesine böyle vaşiyet ider
(79b)
Geldi sultān kırtına çün irişür
- 363 Sultān anı ki kırtı 'izzetledi
Aydur ey mu'allim ey pür-hüner
- 365 Oynaduñ bir oyun ki görevüz
Hünerüñden birkaç göstergil bize
- 367 Pādişāhuñ sözini kıbül ider
Çekdiler anı 'Ali süvār olur gider
- 369 Kırmış ki yayını bir oğ atar
Yine ayırd iken örü тұrur
- 371 Yeri yırtar meydāni başdan başa
Kılıçla oynadı birkaç dañı
- 373 Pādişāhçün bu hünerleri görür
Ayıtdı kullarum dañı bu hünerleri
- 375 'Ali aydur kıamusı bunu bilür
İllā birkaç ğün dañı şabr idesüñ
- 377 Kıahkaha aydur 'Aliye ey cānum
Kıara Zengidir bir ulu pehlevān
- 379 Getüreyim bende anı göresin
Siz iküñüz oynañuz biz görevüz
- 381 'Ali destür virdi varup aldılar
Kıapudan içeri ğirdi bir kıara
- Şāh anı bilmek diler kim neyledüñ
Hāzır oluñ vaqtüñüze siz dañı
- İllā şimdi bir sözüñ vardır size
Kimesne kıaşdına yaya germeñüz
- Ol yārenlerümüze ziyān gelmesün
Dört yañeden bağlayalum yolları
- Tā ki kıāfir var-ise heb kıralum
Anı öldürmeñüz getüre imān
- Aldı ol kulları sultāna gider
- Vardı yine pādişāha ğörüşür
- Döndi 'Aliye işit ne söyledi
Bunda geleden beri ey bañt-bār
- Saña ne kim dilerseñ virevüz
Ğörelüm hem cānumuz ola tāze
- Sen ğör imdi Tañrı arslanı nider
Varır ol kıāfirleri ğör ne ider
- Oğı varur yelege değin batar
Süğü тұrmaz atı тұrmaz böğürür
- Atı segirdür süğüsin diger başa
Ğörenler 'ibrete kıaldı ey āñı
- 'Aliye key ğil'atler geşürür
Öğrendiler mi cümle vānı
- Kıankısı dilerseñ böyle kıılır
Oynaya bunlar dañı sen ğöresin
- Vardurur kıatımda bir kışi benüm
On biñ ere uğrasa virmez emān
- Niçe pehlevāndır anı bilesin
İki ğöze dañı ğil'at virevüz
- Aluban meydāna getürdiler
Boyu uzun şanasın kı bir mināre

(80^a)

- 383 Degme kılı beñzemiş bir çınāra Barmağı dağı beñzer tohumluk hıyāra
Gözinüñ degme çukırına yine Yumruğuñı şoqarsuñ gözine
- 385 Nefesinden şanasın çıkar tütün Yemeği bir deve imiş bütün
Şöyle heybetlü kuvvetlü idi ol it Ne kadardır kuvvetini sen işit
- 387 Gürzin eger urur ise bir tağa Bata barmağ nitekim batar yağa
Kılıcıyla taş çalarsa yere Taşı kılar kılıcı iki pāre
- 389 Oğ atarsa yedi gemiden geçe Erlik ile Rüstemi şayar hiçe
Kātı pehlevān-idi ol zışt-ğur ‘Ali ile geldi muqābil olur
- 391 Tartdılar birbiriyle gürz-i girān Çün dürişdiler anuñla bir zamān
Ellerinden gürzi yere şaldılar Bu kezin süğüyle oynadılar
- 393 Sügüler dağı avındı ħurd olur Çekdi tiğ birbirine cümle kılar
Yağın olunca ikindi zevāli Bunuñla dürüşdi ‘Ali
- 395 Birbirine bulmadılar hergiz cezā İllā yavlağ ara idi rengi qara
‘Ali gökden yaña tıtdı yüzini Arz kıldı ħazrete kendüzini
- 397 Ayıtdı ilāhī ħāl ma’lūmdur saña Bu arada sen meded eyle baña
Bilmezem ne oliserdurur işim Bu arada yavlağ arttı teşvişim
- 399 Kılma beni düşmān elinde zelil Sen ‘ināyet it baña ey celil
Yuğarıdan irişdi bir ün revān Ayıtdı bir içim şuyı vardur hemān
- 401 Anı dağı içe katuna gele Şu gelişidir gerek bu kez ola
Çü ‘Aliye irişdi bu āvāz Şükür kıldı Tañrıya ol ser-firāz
- 403 Döndi Qara ‘Aliye söyler bunu Yavlağ ara idüñ şuşatduñ beni

(80^b)

- Destür gele biraz şu alayım İçeyüm dağı girü katuna geleyim
- 405 ‘Ali aydur yüri var destür durur Vardı Qara şu içer gerü gelür
Aldı gürzin eline cümle kılar Şāh-ı merdān gör bu kez neler kılar
- 407 Şavdı gürzin mel’ünüñ ol dem revān Çekdi ol dem Zü’l-feğārı pehlevān
İrdi kağdı ol iti çalar Depesinden eyere degin bular
- 409 Kesdi atı eyeri indi yire Heybetinden ditredi tağ dere
Şöyle çaldı ki anı ol ser-firāz Medīnede işidildi ol āvāz
- 411 Şağābeler çün bu ħāli gördiler Kāmusı Resül katına geldiler
Didiler ki yā Resülallāh bu zelzele Ne ħaberdir ki aşğāblar bile

- 413 Dekdurur ki bu yerler yanķulanur
Ne sebebden böyle oldu söylegil
Anı gören kıyâmet kopdı şanur
Sen Resûlsın bize ma'lûm eylegil
- 415 Resûl aydur 'Alinüñ heybetidir
Kim bile ol ķal'ade ne işledi
Zü'l-feķâr darbı yavlaķ katıdır
Zü'l-feķâr ile kimi kılıçladı
- 417 Zü'l-feķâruñ darbıdır bu şâ'ıķa
Çün erenler işbu hâli bildiler
Cebrâ'ıl dutmasa inerdi bâlîga
Cümlesi 'Aliye taħsin kıldılar
- 419 Sevindiler aşhâblar kâmusı
Çün 'Ali ol kâfiri ikiye böler
Gör ne kıldı 'Aliye ol Tañrı-hâmî
Gördi Ķahķaha anı içi yanar
- 421 Ah idüben zâri zâri aġladı
Yaş yerinden gözlerinden ķan akar
Şanki od düşdi yüregın taġladı
Döndi 'Aliye didi ey pür-hüner
- 423 Hiç bilürmisin sen neyledüñ
Ķılduñ pehlevânım iki pâre
Bizi uş katı perîşân eyledüñ
İşde benim cânıma kılduñ yâre
- (81^a)
- 425 Ya 'ni hünerüñi mi gösterdüñ baña
Buñ günine ben anı şaķlardım
Eyledüñ anuñ işini bir yaña
Gice gündüz yolları beklerdim
- 427 İder idüm yaġı gele irişe
Depeledüñ anı hiç bu ne işdürür
Baş vire benim için urışa
Bizümle ile böyle itdüñ hoş mıdur
- 429 'Ali aydur şehâ sen bir arslanı
Başdı ol beni niçeyidi
Üstüme havâle eyledüñ anı
Fırşatım bulsa ķanım içeyidi
- 431 Ben anuñ üstine fırsat bulmuşam
Dostuñ-imiş düşmânüñ şandım anı
Ķılıç-ile iki pâre kılmışam
Hem çalmış idim yeñemedüm ben beni
- 433 Düşmânüñ var-ise getir göreyim
Sultân aydur ırâķ irmeñ yoķ aña
Yüz olursa daħı ben kırayım
Çün ol oldu birini virem saña
- 435 Sen benümde pehlevânım olasın
Mekke ilinden ķatımda üç kişi
İllâ bir sözüñ var didim bilesin
Düşmüşem hiç yoķ bunda beñdeşi
- 437 Ol 'Aliyle hışım durur bular
Getürelüm anları şimdi saña
Pehlevândır her birisi nâmdâr
Düşmânımdır öldürüvirgil baña
- 439 'Ali aydur getürüñ öldüreyim
Sultân aydur ķullarına tiz varuñ
Size erlik niçedür bildireyim
Anları zindân içinden çıkaruñ
- 441 Bende getürüñ cezâsın virevüz
Nemize gerek buları gözlemek
Öldüre bu anları biz görevüz
Bekleyüben hem zindânı gözlemek
- 443 Bir uğurdan bâri emin olavüz
Çünki ķullar bu sözi iştidiler
Depelesün anları kırtulavüz
Geldiler zindâna gör n'itdiler

445 Açdılar zindân kapusun girdiler

Ol şahâbeler buları gördiler

(81^b)

Cümlesi zâri zâri inüler

Biri birinden helâllik diler

447 Didiler kim uş bugün biz ölürüz
Görmeyüserüz daħı ol ay yüziMuştafâdan işde mahrûm kalurız
Bî-gümân öldürürler bir gün bizi449 Resûluñ bizden haberi varmı ki
Her birisi böyle didi ağladıYâ 'Ali bizi 'aceb añarmı ki
Fırkatiyle cânlarını tağladı451 Geldi ol kullar ayıtdı kim turuñ
Nice bu zindân içinde kalasızSizi sultân okıdı neyer görüñ
Günüñüz bugündür hemîn cezâsın bulasız453 Kalmadı dirlik dünyâda hiç size
Böyle deyü her birin kullarıdırCânuñıza eyleyüserüz cezâ
Ağlayu ağlayu zâr-ile bunlar gider455 Her birisi bend-ile zencir sürür
Geldiler sultân katına erdilerKâfir elinde zebûn olup yürür
Bağdılar meydân içinde gördiler457 Gördiler ki meydân içinde 'Ali
Şükür kıldı Tañrıya ol dîn eriGördi bu yârenleri hem ol velî
Getürdiler şâh öninde anları459 Yanlarında şöyle durdılar zelîl
Şâh okıyuban 'Aliye söylediCümle sırları kırtara celîl
İşde budır düşmânım öldür didi461 Depele bunları ki görsün gözüm
Ol benim dostum idi öldürdüñ anıPehlevânım iken yandı özüm
Öldür señ bâri öldür düşmânı463 'Ali aydur sultâna işit aħı
Zirâ bunlar şimdi sır oldılarBunları öldüre bir 'avret daħı
Sen bunları eyle şanki öldiler465 Her birisi bend-ile bağılı durur
Hünerimi görmek ister benimBunları kim gerek-ise öldürür
Bir söz var saña ideyüm cânım(82^a)467 Bunlaruñ bend-ile zencirin götür
Cümlesi geysün ÷on binsün ataHer birine at ÷on yarağ getir
Göstereyim bunlara erlik nite469 Çekeyim kılıç araya gideyim
Göstereyim saña erlik oyunuBir sâ'atde bunları öldüreyim
Urayım düşmânlaruñ boynun uranını471 Çünkü 'Ali işbu sözi söyledi
Aldanur sultân 'Alinüñ sözineŞâh buyurdu bendlerini şeş didi
Ne bilür ki ne görünür gözine473 Geldi kullar bendlerini şeşdiler
Kaħkaħa köşküne çıkdı otururHer birine at ÷on getürdiler
Ya'ni bunlaruñ şavaşını görür

- 475 'Ali ol meydān içinde seyr ider
Kahkaha bakdı köşkünden bunlara
Ol yārenler yanına düşüp gider
Gördi uruş kapusu yok anlara
- 477 Her birisi seyr ider çün şāmdān
Pes çağırur 'Aliye öldürsene
Sultān anı göricek itdi gümān
Ol benüm düşmānlarımı kırsana
- 479 'Ali aydur ey la'in barmağ getir
Yoħsa şimdi ben senüñ boynuñ uram
Tañrınıñ birliğine ikrār getir
Kullaruñ-ile seni öldürem
- 481 Ben 'Aliyim Tañrı arslānı bilüñ
Gelmişem ben sizi helāk itmege
Ne tūrursız tiz imāna gelüñ
Kurtarup yārenlerümi gitmege
- 483 Kahkaha anı işidüp āh ider
Ey dirigā der bunu ben işledim
Korkusından yüreginden kan gider
Kendü elimle yüregim şişledim
- 485 Ben kıldım ki bunları tutam
Bu daħı bunlardan imiş bilmedüm
Oynayuban bunları kaçan ütem
İrken kendü yarağım kılmadum
- 487 Böyle deyü ağlayu köşkten iner
(82^b)
Buyurur leşkerine ol dem biner
- Tā çeri bindi nekkare urdılar
Birbirine muķābil tırdılar
- 489 İki çeri birbirine katılır
Kişneşir atlar erenler hayırur
Yeryüzi at ayağından atılır
İşidür kāfirlerüñ kuvveti qurur
- 491 Yāy inildisi gürz āvāzı
Kamaşur gözler kulaklar tıtilur
Yanķulandı hep ol dere yāzı
Şanki od düşdi kāfirler atılır
- 493 Na'raları hay huy dād-gır
Canavarlar kamu tağdan boşanur
Gök yüzine çıkdı feryād-ı nefir
İşidenler kıyāmet kopdı şanur
- 495 'Ali çekdi Zü'l-feķārı ol Velī
Kırķ kişinüñ başını keserdi
Bir kezin şalar cenge ol 'Ali
Şanki każā yelidir eser idi
- 497 Hālid ibn Velīd ol şīr-i Hudā
Sa'd-ı Vakkaş daħı ol şīr-i cihān
Çerinüñ bir yanına irer każā
Oķ-ıla hiç kimseye virmez emān
- 499 Bir yanından depinür Sa'd daħı
Bu yigirmi gāzi 'Ali ile bile
Kimse kırtulmaz bulardan ey āħī
Kāfirüñ leşkerine yeter bile
- 501 Kahkahanuñ ol ikiyüz hāş kılı
Ol Muķātil vezīr daħı bir yañeden
Bir yañadan bunlar daħı eyler gülü
Kırar idi kāfirleri ne diyem
- 503 Şahābeler şandık içinden çıkar
Ol müselmānlar ki tıtmışlar idi
Çerinüñ bir yanını anlar yıkar
Bunlar ki yesir itmışler idi
- 505 Olar daħı kamusu buldı necāt
Her birisi birer ata bindiler
Çıkdı bunlar daħı virdi şālāvāt
Bular daħı kāfirlere yetdiler

- 507 Kin iderler yüregi döner kara Ururdı kılıcı pâre pâre
Kim olur kim kaçmağa yol gözedir Kim bulur yol kaçar izin azıdır
- (83^a)**
- 509 At eyüsi tartâğından od çıkar Ol dem atar issini yıkar yere
Buñ güninde bahâdırlar yalvarur Beg erenler uruşından bellüdür
- 511 Kükremiş deve gibi köpügün saçar Kılıçla çalduğın iki biçer
‘Âmudını şöyle urur ol biri Kime toğınsa dañı kalmaz diri
- 513 Ol birisi yâ elinde oğ atar Yedi kat demür davanı deler geçer
Ol birisi süñü ursa yaturur Atı bile eri bile getürür
- 515 Çağıruban başını yere urur Atı bile ikisi hürd-hâm olur
Ne diyem bunlaruñ ol gün işini Bî-hisâb kesdiler âdem başını
- 517 Zâr efğân kal’adan çıkdı göge Ğâziler cenk ider Allâh oñara
Getürürler Muştafâyı diline Deprenürler şafırları dile dile
- 519 Her kimüñ ki kuvvet qolında var Ne kadar ki hamle olursa şavar
Ol günüñ vaşfını ne idem saña Anı gören kişiler qalır taña
- 521 Ahtarırlar qalb-i cenâh üstine Haqq te’âlâ yârî qlur dostına
Bâmunı meysereye döktiler Meyserenüñ qalblerini kesdiler
- 523 Kırdı mü’minler oldı cünün Kıldılar sultân ‘alâmın ser-nigün
İrdiler ol dem ‘alemi yaqdılar Didiler anları tahta çıkdılar
- 525 Gördi sultân bunları oldı cünün Yıkdılar tahtından aşağa ser-nügün
Buñ güninde kaçmak erlikden dürür Kaçmasa neylese dirlikden dürür
- 527 Arşlanla niye dürişe koyun Kırd u qaplan nicesi virürsün
Toğanla serçe nice yarışa Dostla düşmân niçesi qarışa
- 529 Hiç ola mı qarışa şuyla yağ Var mıdır imkân qaraya döne ağ
- (83^b)**
- Bir şavâş oldı ne idem bir zamân Ki deñiz gibi yürüyüp aqdı qan
- 531 At ayağından söküldi yeryüzi Çıkdı halkuñ üstine qondı tozu
Şöyle başdı bunları gerd-i ğubâr Aq qaradan belürsüz oldı ey yâr
- 533 Şol kadar kırdı ğâziler kâfirleri Kim âdem gövdesi töldirdi yeri
Gövdelerden şanki bağlandı tavar Deprenmez oldı yayan u süvâr
- 535 Qahqaha qaldı ‘âciz bî-çâre Kaçmağa yol isterdi nâ-çâre
Vezîrine söyledi nitmek gerek İşbu işe ne çâre itmek gerek

- 537 Varmaya yolcu bile kaçaydık
Vezîr aydur şehâ kaçma şabr kıl
- 539 İsteyelüm neft-zenler direlüm
Çeri içinde 'Aliyi bulalar
- 541 Yandurular anı neftle oda
Girü kalanı geñez⁸ olur bize
- 543 Böyle deyüp neftzenler dürdiler
Didiler kim leşker içinde yürüñ
- 545 Çün anı çeri içinde bulasuz
Ol helâk olıcağ işümüz biter
- 547 Bila deyü gönderirler bunları
Çeri içinde gezerken dört yaña
- 549 Ol la'ınler çün 'Aliyi gördiler
Od tutuşdı kaldı arada
- (84^a)
- 551 Od içinde kaldı şöyle pehlevân
Cümlesi zâri zâri inüler
- 553 Yalvarırlar Tañrıya rabbü'l-'ibâd
Sizden artık kalmadı dağı çare
- 555 Ğâziler böyle deyü nâliş ider
'Ali dağı yüzini yere urur
- 557 Od içinden sen bizi eyle hâlâş
Ayıtdı Elhamd süresin getir dile
- 559 Pes 'Ali Fâtiha dile getürür
Od içinden Tañrı arslanı düdür
- 561 Yüz biñ anca şıdkımız var Qur'âna
Yine çekdi Zü'l-fekârı 'Ali
- 563 Kaқыuban kimseye virmez emân
Gider iken çeri içinde 'Ali
- 565 Apardı Zü'l-fekâr-ile hamle kılur
Kesdi kalkanı başına uğradı
- Mâl mülk kâmusın saçaydık
İşbu işe çäre budır bellü bil
- Her birine bir şişe neft virelüm
Kâmusı neftini aña vireler
- Çünkü ol ola ara yirden gide
Kıralum bunları idelüm cezâ
- Her birine bir şişe neft virdiler
'Aliyi kânde bulursañız uruñ
- Çäre idüñ kim od urasuz
Çerümüz gerü kalanına yeter
- Gör ki 'Ali ne kılur ol dîn eri
Neft-zenler uğrayu geldi aña
- Dört yanından yürüyüp neft virdiler
'Aciz kaldı bilmez ki kânde gide
- Ğâziler anı görüp kıldı figân
El getürdi her biri mâ' diler
- 'Aliyi eylegil bu oddan âzâd
Yanar oda kim turur karşı vara
- İşid imdi 'Ali ol oda nider
Korı señ yâ Rab bu od beni yandurur
- Ol sâ'at 'Aliye irişdi âvâz
Anuñ-ıla hağ saña dermân kıla
- Hağ te'âlâ odı şol dem getürür
Bir kılına ziyan olmamış görür
- Okı bunlar şanmañuz ki ota yana
Girdi çerinüñ içine ol velî
- Kesdi yine başladı çün ağıdı kan
Kahkahaya uğrayu geldi yolu
- Kahkaha kalқан beraber getürür
Aşğını zırhunı toğradı

⁸ Bu kelime "kekez" (kolay anlamında kul.) şeklinde de okunabilir.

- 567 Tāze hıyar gibi çün ikiye böler
Çün delilüñüz sözüñ olur deyü
- 569 Gördiler kulları ki sultānı ölür
Bunlaruñ kimisi imān getirür
- 571 Ol Muḳātıl vezīr ey 'Ali alur
- (84^b)
- Aña ışmarladı hep ili şehri
- 573 'Ali ḳal'anuñ mālın gencin dirür
Şahābeler ḳamu ḳarşu geldiler
- 575 Aldılar 'Aliyi girdiler şehre
Turdı Resül 'Ali ile görüşür
- 577 Kışşasını ḳamu 'Ali söyledi
Dinledi Resül 'Alinüñ sözini
- 579 Ol malı gāzilere ḳısm itdiler
Bunda işde ḫatm oldu gāzāvet
- 581 Ḥaḳḳ bize gör ne 'ināyet eyledi
Ma'nī ehli bile sözüñ ḳıymetin
- 583 Sözi añlayan işidicek bilür
Añlayanlara hemīn diñdi cevāb
- 585 Yazanı oḳıyanı dinleyeni
Burada irdi bu söz pāyānına
- 587 fā'ilāt fā'ilāt fā'ilāt
- Ne şu içine daḫı etmek diler
Baş gidicek pāyidār olmaz ayak
- Ḳamusı 'Ali ḳatna gelür
Kimi ölmedi kimi cerrāḫ getirür
- Ḳahḳahanuñ yerine sultān ḳalur
- Ḳatna dizildi hep mü'mīn vārı
- Alur ol andan Medīneye irür
'Aliye ikrām 'izzet ḳaldılar
- Geldiler Resül ḳatna ey yāre
Ḥikāyet nite oldu hem şorışur
- Ol āḫir nicedir şerḫ eyledi
Öpdi Resül hem 'Alinüñ gözini
- Her biri evli evine gitdiler
Mü'min iseñ sen daḫı vir şalāvāt
- Kim dilümüz anca ma'nī söyledi
Yoḳsa nādān ne bilür söz ḳıymetin
- Ma'nī erine du'ālar çok ḳalur
Söz budır vallāhi a'lem bi's-şevāb
- Raḫmetüñle yarlıḡasın yā ganī
Vir şalāvāt Muşṫafānuñ cānına
- Vir şalāvāt yazıyla nurdan berāt

temmet

Lûgatçe

- Aparmak* : (Tr.) 1. Almak, alıp götürmek. 2. *argo* Gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak.
- Āri* : (Tr.) 1. Temiz, pak, saf. 2. Müberra, aklanmış. 3. Güzel, parlak.
- Aşşı* : (Tr.) 1. Yarar, çıkar, kazanç, kâr 2. Faiz.
- Bālîğ* : (Ar.) 1. Bülûğ'a eren. 2. Erişmiş, vâsıl olmuş, yetişen. 3. Yekûn, toplam. 4. Son mertebeyi bulan.
- Bām* : (Far.) 1. çatı, dam, kubbe.
- Buñ (güni)* : (Tr.) Sıkıntılı gün, kara gün.
- Çapkun (at)* : (Tr.) Hızlı koşan at.
- Çeri, (Carı)* : (Tr.) 1. Asker. 2. Savaş.
- Depelemek* : (Tr.) Çiğnemek, ezmek, öldürmek.
- Dürişmek* : (Tr.) 1. Çalışmak, çabalamak, sebat etmek. 2. Karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek.
- Gile* : (Far.) 1. Sızlanma, yanıp-yakılma, şikâyet.
- Ĥun* : Hazine
- Kaķımak* : (Tr.) 1. Öfkelenmek, kızmak. 2. İtiraz etmek, karşı gelmek.
- Geñez* : (Tr.) Kolay.
- Meysere* : (Ar.) 1. Zenginlik. 2. Sol kanat, ordunun sol kanadı.
- Neft* : (Far.) 1. Ham ya da arıtılmış petrol. 2. Yanabilen bazı sıvı karışımlara verilen genel ad.
- Nite* : (Tr.) Nasıl.
- Nöker* : (Tr.) 1. Maiyet memuru, hizmetçi. 2. Kuma, 3. Moğolca nökör: asker, bağımsız savaşçı.
- Oķımak* : (Tr.) 1. Çaķırmak, davet etmek. 2. Söylemek, demek. 3. Anmak, yadetmek.
- Pehlevān* : (Far.) 1. Güreşçi. 2. mecaz. İri yarı, güçlü kimse.
- Şarı* : (Tr.) 1. –e doğru, tarafına. 2. Uğruna.
- Şayru* : (Tr.) Hasta.
- Segirtmek* : (Tr.) 1. Koşmak. 2. Yürüme. 3. Koşturmak. 4. Saldırmak, akın etmek, çapul için hücum etmek.
- Şmğun* : (Tr.) 1. Kırık. 2. Mağlup, yenik, bozguna uğramış. 3. Hezimet, bozgun.
- Silāh-şör* : (Ar. Far.) Silahlı adam, silah eri, savaşçı.

Şeşmek	: (Tr.) Çözmek.
Țartışmak	: (Tr.) Çekişmek, mücadele etmek
Uğur	: (Tr.) 1. Ön, yön. 2. Yol.
Uş	: (Tr.) 1. İşte, şimdi. 2. Çünkü. 3. Ancak.
Yağı	: (Tr.) Düşman.
Yarak	: (Tr.) 1. Hazırlık, teçhizat. 2. Silah.
Yavuz	: (Tr.) 1. Kötü, fena. 2. Sert, keskin, güçlü, şiddetli. 3. Kötülük, fenalık.
Yayan	: (Tr.) 1. Yürüyerek giden, yaya, piyade; binitsiz.
Yâzı	: (Tr.) Ova, sahra, ıssız, kır.
Yavlağ	: (Tr.) Pek, çok, gayet.

Kaynaklar

- Kıssa-i Kaḫkaha Ğazāvât-ı Ğazret-i 'Ali* İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü T811, numara 311, vr. 70^b-84^b.
- Hazâ Kitâb-ı Ğazret-i 'Ali Kaḫkaha İle Cidâl*, Millî Kütüphane, 06 Mil Yz A 9969, vr. 1^b-17^b
- Hazâ Dâsitân-ı Kaḫkaha*, müst: Mustafa Efendi, h.1222/m.1807-1808, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez- 3839/1, vr. 1^b-22^a
- ALPTEKİN, Ali Berat (2013), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yay.
- BULUÇ, Sadettin (1964), "Tursun Fakih'in Gazavât-Nâmesi", X. *Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., s. 11-22.
- ÇETİN, İsmet (1997), *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2002), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yay.
- FIGLALI, Ethem Ruhi (1989), "Ali" *DİA*, C.2, s. 371-374.
- KARAHAN, Leyla (1994), *Erzurumlu Darîr-Kıssa-i Yusuf (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1967), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.

MATTEI, Jean-Louis (2004), *Hız. Ali Cenknâmeleri*, İstanbul: Kitabevi Yay.

THOMPSON, Stith (1955), *Motif-Index Of Folk-Literature*, Bloomington/ Indiana USA: Indiana University Press, , 6 C. (5 C.+1 Alphabetical Index).

Yeni Tarama Sözlüğü (1983), Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.